

ביקורת || התערוכה של מיכאל חלאק: שתיקותי המקובצות

זוכה פרס רפפורט לצייר צעיר מציג בתערוכתו במוזיאון תל אביב השתקפות של דימויים ושברי דימויים, המצטברים לחוויה קודרת

סדר שפי 03.04.2012 14:07

מלול העבודות של מיכאל חלאק מציג את הקיום ככרוך במשקולת סביב הצוואר, מלווה במועקה תמידית ובמודעות מחודדת למהמורות המציאות. בדיקנאות (כולל אלה העצמיים) ובציורי הנוף והטבע הדומם, חלאק אינו מושיט יד לצופים. הוא אינו הופך אותם לשותפים הסמויים, לחבריו לזווית התבוננות, אלא מותיר אותם מול ומחוץ למצויר, לעתים אפילו בסוג של איבה או דחייה, כמדומה. המבט נתפש כפלישה שהציור מתגונן ממנה.

חלאק, המציג כעת תערוכת יחיד במוזיאון תל אביב כזוכה פרס רפפורט לצייר צעיר, הוא בחירה מעניינת וטובה לפרס. אמנם הוא הציג בכמה תערוכות וגם זכה במלגות (לרבות מלגת לימודי ציור בפינצ'ה) ובפרס שרת התרבות והספורט ל-2010, אך ודאי שאינו נמנה עם האמנים הצעירים המדוברים ביותר.

בתערוכה "גברים בשמש", שהוצגה ב-2009 במוזיאון הרצליה (אוצרת: טל בן-צבי), בלט חלאק, שהיה אז סטודנט בלימודי התואר השני באוניברסיטת חיפה, עם שלושה דיוקנאות עצמיים (שמן על בד) מרשימים באיכותם. אלה היו דיוקנאות קודרים שהעבירו תחושה חזקה של הסתגרות והסתיוות ברמה שיצרה כמעט דיסוננס עם עצם היותם דיוקנאות, עם עצם היותם התבוננות בעצמי. גם בתערוכה הנוכחית, "פנים ונופים", איכות העבודה הציורית שלו משוחזרת. בעבודה ללא כותרת מ-2011 חלאק משחק את אחד ממשחקי הטרומופלו (רמיית העין) החוזרים בתערוכה. הוא מצייר מה שנראה כרישום או ציור בצבעי מים המודבק בסרט הדבקה לדיקט מרובב כשלבנה אפורה, כאותן לבנים משתלבות של ריצוף רחובות, מונחת על מקל עץ רחב ומסתירה את חלקו התחתון. את מה שנראה כי נעשה כמעט בלי משים - ספק הכנה לעבודה, ספק שארית - הוא מצייר באופן וירטואוזי כך שהאלימות הצפונה בעבודה מתחזרת לצופים אט אט.

הלבנה שמסתירה חצי פנים חוסמת את הפה ויוצרת חומה ודימוי פגום. הדיוקן, המודבק במה שנראה כהדבקה רופפת בלבד, מתואר עם הגב לקיר, כך שלמרות מה שנראה כמערכת פורמלית סדור של מלבנים וריבועים, מדובר למעשה בסיטואציה של אימה.

הטכניקה של יצירת אימה מוחשית חוזרת ונשנית בעבודותיו של חלאק, אף כי לא ניתן לה הסבר ממשי. מדוע הדיוקן נסקל מבחינה סימבולית? מדוע הודבק כתזכורת? חלאק אינו מציע תשובות לסבר השאלות האלה.

ב"דיוקן עצמי" מ-2011 הוא בונה מערך צורני זהיר. הוא מדמה קרטון קרוע, צבוע במה שנראה כשאריות של צבע תכלת (או אולי בשאריות של ניקוי מברשת), ועליו מצויר תצלום המורכב מארבעה חלקים שכמו נקרעו ואוחו יחדיו. חלקי התצלום מצוירים כמוצמדים לקרטון באותו סרט הדבקה מרשול, כמו דימוי הרישום מאחורי הלבנה. סרט הדבקה המכסה את הפה, דימוי המתקשר לאלמות, מנכיח אף הוא את הדיבור על אילמות ועל שתיקה. דיוקן עצמי אחר - כפול (חזית ופרופיל) - מתייחס ישירות לתינוד אסירים לצורכי מעקב ומשטור.

השתיקה כעמדה של סירוב ועיקשות מאפיינת את העבודות של חלאק, שכולן קטנות ממדים יחסית. הצבעים עמומים מעט כאילו היה מעטה דק, ספק אובך, המפריד בין הדימוי לבין העולם. חלאק נולד ב-1975 בפסוטה שבגליל. הוא פלסטיני-ישראלי נוצרי, כלומר בן למיעוט בתוך מיעוט. הדיוקנאות, כלומר התהייה על הזהות, הם עמוד התווך של התערוכה. הם תופסים את החולף ואת תמצית אישיות המצויר בו בזמן. הפרדוקס של הנצחת הרגע מצד אחד וניסיון לאבחן את הייחוד, את הגרעין של המצויר, מצד שני - הוא הסד, הפרדוקס הבסיסי, של ציור דיוקן. בציורי הדיוקן של חלאק, ובציורי דיוקנאות בכלל, חשוב להפריד חד משמעית בין הדיבור על הייצוג לבין דיבור על האדם. חלאק אינו מציע לצופים מה שנקרא דיוקן פסיכולוגי, אלא עיסוק בתבניות של ייצוג ובפירוקן.

דיוקנאות הנשים של חלאק קנשיות את הדמויות הנראות בהם להשקפה פוליטית מיידית: בדיוקנאות "אניסה" ו"אמל", שניהם מ-2010, הנשים מצוירות כשמאחוריהן אזכורים לגדר ההפרדה בגדה המערבית, סמל עכשווי לאיבה, איום ומציאות קפקאית בצל הכיבוש. מבחינה ציורית, "אמל" - שמציג דמות נערה בג'ינס ובגופייה העומדת כמי שחוככת בדעתה, דואגת וגם מאיימת - הוא אחת העבודות הפחות טובות בתערוכה בגלל סוג של חספוס שאינו חוזר בעבודות אחרות. לעומת זאת, "אניסה" הוא דיוקן מצוין של אשה, שנראה כאילו הזקינה בטרם עת והוא מעורר ניגוד בין עוצמת העמידה לבין הפנים החרושות קמטים. הוא קרוב לדיוקנאות העצמיים באופן שהוא מנכיח בו סירוב. חלאק אינו מהאמנים הנשבים ביפי עבודתם שלהם. דיוקנאות הנשים, וכמוהם שלושה רישומי נשים בצבעי אפור, מעניינים לא רק בהקשר מגדרי, אלא בעיקר בהקשר גילי ומעמדי. הנשים רחוקות הן מהנשים האוריינטליסטיות של הציור הישראלי המוקדם, תקופה שבה דיוקנאות נשים ערביות היו שכיחים אולי יותר מכל תקופה אחרת בתולדות האמנות המקומית, והן מהנשים היפות-מפוארות של האמנית פאטמה אבו רומי מהשנים האחרונות. חלאק מצייר נשים שנכלאו בחלל התמונה, ומתוך אותו מרחב מצומצם עולות ומתבהרות נסיבות חייהן.

מבחינה ציורית, נדמה לעתים כי חלאק קרוב לערן רשף ובעבודות אחרות הוא מתקרב ליובש ולפריכות של קו המאפיין את העבודות של דוד ניפו. גם בציורי הטבע הדומם חלאק משמר אותו דוק של אובך בדימויים הצחיחים-בשים, שהוא מעמיד כהתרה מול הצופים אף על פי שהוא חוגג בהם את הוירטואוזיות של הציור. עבודה ללא כותרת מ-2009, שבה מצוירים תפוחים בקערה על גבי מפה לבנה, היא דוגמה מובהקת לאופן שחלאק מרסן בו את ציוריו מפני גלישה להדר שאינו חלק מסביבת מושיאיו.

הוא אמנם מצייר את דיוקנו שלו בציור התפוחים וגם בציור נוסף, "דיוקן קוויין", משתקפת דמותו בעדשות של משקפי שמש. אבל מעבר לתבנית הדומה לתקדימים בתולדות האמנות (האוצרת אפרת לבני מזכירה בצדק את "נישואי הזוג ארנולפיני", הציור המוכר והחשוב מאוד של יאן ואן אייק מ-1434), חלאק מציע כך הכפלה של מציאות, רמז לאלטרנטיבה או מקום מילוט. תערוכתו יכולה להתפרש כולה כאולם מראות, כהשתקפות של דימויים ושברי דימויים המצטברים לחוויה קודרת והרמטית.

מיכאל חלאק - "פנים ונופים". תערוכת פרס רפפורט לצייר ישראלי צעיר 2011. אוצרת: אפרת לבני. מוזיאון תל אביב (שאול המלך 27). שעות פתיחה: יום שני, רביעי ושבט, 10:00-16:00; יום שלישי וחמישי, 10:00-22:00; יום שישי, 10:00-14:00